

11. Кучер Р. Наукове товариство імені Шевченка / Р. Кучер. – К. : Наукова думка, 1992. – 112 с.
12. Кушнір В. Створення львівського музею Наукового товариства імені Шевченка: суспільно – політичний та культурний контекст / В. Кушнір // Історичні пам'ятки Галичини : матеріали третьої наук. краєзнавчої конф. 19 листопада 2004 р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2005. – С.19–25.
13. Олійник В. Музейництво Західної України під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) / В. Олійник // Історичні пам'ятки Галичини : матеріали Третьої наук. краєзнавчої конф., 19 листопада 2004 р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2005. – С. 12–19.
14. Петегірич В. Доля археологічної колекції музею НТШ / В. Петегірич // Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка: книги і люди. – Львів, 1996. – С. 59–67.
15. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (1898–1939 рр.) / О. Сапеляк. – Львів, 2000. – 203 с.
16. Свенціцький І. Про музеї і музейництво. Нариси і замітки / І. Свенціцький. – Львів, 1920. – 80 с.
17. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Франко // Жовтень. – 1972. – № 8. – С. 112–119.
18. Хить М. Музей НТШ 1914–1939 рр. / М. Хить // Історичні пам'ятки Галичини : матеріали Третьої наук. краєзнавчої конф., 19 листопада 2004 р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2005. – С. 26–35.
19. Хроніка НТШ. – Львів, 1901. – Ч. 6.
20. Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 17.
21. Хроніка НТШ. – Львів, 1906. – Ч. 25.
22. Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39.
23. Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45.
24. Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 47.
25. Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52.
26. Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 53.
27. Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 55.
28. Хроніка НТШ. – Львів, 1918. – Ч. 60–62.
29. Хроніка НТШ. – Львів, 1920. – Ч. 63–64.
30. Хроніка НТШ. – Львів, 1922. – Ч. 65–66.
31. Хроніка НТШ. – Львів, 1926. – Ч. 67–68.
32. Хроніка НТШ. – Львів, 1930. – Ч. 69–70.
33. Хроніка НТШ. – Львів, 1932. – Ч. 1.
34. Хроніка НТШ. – Львів, 1935. – Ч. 72.
35. Хроніка НТШ. – Львів, 1937. – Ч. 73.
36. Хроніка НТШ. – Львів, 1939. – Ч. 74.

The problems connected with their creation and activity are characterized. The role of the museums in the development of science and culture in Galychyna.

Key words: *Taras Shevchenko Scientific Association, museum, Galychyna, national science and culture.*

УДК 94(436)+329.14

ББК 63.3(4А)5

О. С. Жерноклеєв

ПРО ДАТУ ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ

У статті розглядається питання про точну дату заснування української секції австрійської соціал-демократії епохи Габсбурзької монархії. Звертається увага на розбіжності в датуванні виникнення УСДП у сучасній історіографії та на основі джерел, обґрунтовується факт проведення установчої конференції партії 17 вересня 1899 р.

Ключові слова: *соціал-демократія, УСДП, Галичина, Буковина.*

Українська соціал-демократична партія Галичини й Буковини (УСДП, 1899–1939 рр.) була помітним явищем суспільно-політичного життя західних українських земель епохи Австро-Угорщини, згодом – Української революції та міжвоєнного періоду. Попри майже постійні організаційні проблеми, відносно нечисленність і прак-

точно перманентну складну конкуренцію з соціал-демократіями інших національностей за вплив у робітничому середовищі, партія все ж внесла свій важливий вклад у формування політико-ідеологічного обличчя українського національного руху кінця XIX – першої третини XX ст.

Перша спроба заснування УСДП, як відомо, була здійснена у вересні 1896 р. і виявилася невдалою. Організаційний комітет зі створення партії (у складі Івана Франка, Михайла Павлика, Миколи Ганкевича, Євгена Левицького та інших), проіснувавши близько півроку, розпався, а друкований орган “*Robotnyk*”, що видавався українською мовою, але латинським шрифтом, припинив свій вихід у світ через брак передплатників [2, арк.22; 11, с.96–98].

Остаточо УСДП як одна із шести автономних національних секцій австрійської соціал-демократії була заснована 17 вересня 1899 р. на одноденній установчій партійній конференції у Львові [7, с.29; 8, с.11; 11, с.102; 12, с.187–188; 13, с.44;]. Проте в переважній більшості праць сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників фігурує дещо інша дата – 18 вересня того ж року [6, с.21; 14, с.59; 15, с.62; 18, с.445; 19, с.540; 23, с.220 та ін.]. Питання про точну дату досі не було предметом дискусій, як бачимо, не через єдність у датуванні, а, скоріше, через відсутність власне постановки проблеми. Автори, для яких УСДП не була об’єктом спеціального дослідження, очевидно, вважали це питання несуттєвим (ураховуючи також порівняну слабкість цієї політичної сили та її другорядну роль у досліджуваних процесах) або поклалися на достовірність використаних ними джерел. Окрім того, необхідно також урахувати, що в сучасних умовах джерелом подекуди суперечливої інформації стають і матеріали Інтернету, що дедалі активніше використовуються як студентами, школярами, так і викладачами й науковцями. Наприклад, зі статті про УСДП у популярній відкритій енциклопедії “*Вікіпедія*” взагалі так і неясно, коли ж конкретно була створена партія – у “*вересні 1899 року*” чи в 1900 р. [21]. Обґрунтування точної дати утворення УСДП на основі відомих на сьогодні першоджерел стало нашим завданням у цьому невеликому науковому повідомленні.

Найвірогідніше, походження й поширення згаданої вище помилки слід пов’язувати з відомою книгою Володимира Левинського “*Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині*” (К., 1914) [16]. Цей значною мірою публіцистичний і навіть полемічний за характером твір, написаний одним із лідерів УСДП у переддень Першої світової війни, донедавна був одним із найвідоміших і найпопулярніших серед науковців джерел інформації з історії українського соціал-демократичного руху в Галичині. У 1930 р. праця була перевидана вже в радянській Україні [17]. В.Левинський датує заснування партії 18 вересня 1899 р. [16, с.53]. Однак автор згаданої праці належав до “*молодого*” крила партії, прийшов до неї пізніше (судячи з усього, не раніше 1903 р.), отже, участі в установчій конференції не брав.

Праці інших соратників В.Левинського по партії такого ж поширення не набули [9; 10]. Учасник установчої конференції УСДП Юліан Бачинський у дуже резонансній свого часу брошурі “*Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині*” (Львів, 1910) кілька разів згадує, що УСДП була заснована 1899 р., але не вказує конкретнішої дати [5, с.3, 5]. Антін Чернецький, що також належав до “*молодого*” крила й розпочав активну громадсько-політичну діяльність значно пізніше, у своїх відомих спогадах про роботу в партії взагалі не називає дати її створення [22].

З практичного погляду організаційне оформлення УСДП далеко не було справою одного дня. Йому передувала складна внутріпартійна боротьба всередині Русько-української радикальної партії (РУРП). Наприкінці 90-х років XIX ст. соціал-демократична група цієї партії (“*молоді*” радикали), відчуваючи певне посилення свого впливу, зробили декілька спроб реорганізувати РУРП безпосередньо в соціал-демокра-

тичну партію. На VII з'їзді РУРП у 1898 р. відповідну пропозицію Р.Яросевича було відхилено більшістю голосів [20, с.87–88]. У травні 1899 р. керівний орган партії з перевагою в один голос вирішив перейменувати радикальну партію на соціал-демократичну, однак скликана М.Павликом у тому ж місяці конференція, також більшістю в один голос, скасувала це рішення [16, с.51–53]. Тоді соціал-демократична група вийшла з РУРП і проголосила утворення Української соціал-демократичної партії.

З аналізу змісту протоколів загальнопартійної ексекутиви Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (СДРПА) випливає, що вже 9 червня 1899 р. керівництво партії на своєму засіданні взяло до відома факт виникнення нової, української (“русинської” в тодішній офіційній термінології) секції партії та включило її представника, посла австрійського рейхсрату Романа Ярославича, присутнього на засіданні, до складу загальнопартійної ексекутиви СДРПА [3]. Про появу окремої “русинської фракції галицьких соціал-демократів” Дирекція поліції у Львові доповідала Галицькому намісництву 20 червня 1899 р. [1, арк.1].

17 вересня 1899 р. у Робітничому домі у Львові відбулася закрита (“довірочна”) нарада українських соціал-демократів, що історично відіграла роль установчої конференції УСДП Галичини й Буковини як автономної складової частини СДРПА. У нараді взяли участь посол австрійського парламенту Роман Ярославич, члени тимчасового правління партії Микола Ганкевич, Юліан Бачинський, Семен Вітик, а також львівський робітник-друкар Іван Возняк, активні діячі радикальної партії, селяни Степан і Петро Новаковські (перший із них – тоді посол Галицького сейму), Яцко Остапчук, Андрій Шмигельський [1, арк.1]. Заслухавши доповіді С.Вітика (про організацію), М.Ганкевича (про пресу) та Р.Яросевича (про участь у наступному конгресі СДРПА), засновники нової партії визнали Гайнфельдську (1889 р.) програму австрійської соціал-демократії, ухвалили підготувати власне партійне періодичне видання у Львові за редакцією М.Ганкевича. У роботі серед робітників вирішено “йти пліч-о-пліч з рештою соціал-демократів”, однак у разі потреби творити українські освітні об'єднання на зразок “Sily” та політичне товариство типу “Proletariat” [1, арк.1]. Після тривалої дискусії з приводу ставлення до інших українських політичних партій вирішено вести з ними політичну боротьбу, як і з тогочасним австрійським урядом. Конференція завершилася виборами виконавчого комітету партії (М.Ганкевич, І.Возняк, Ю.Бачинський), що мав знаходитись у Львові, і делегатів на VII конгрес австрійської соціал-демократії, намічений на грудень того ж року (ними було визначено М.Ганкевича й Р.Яросевича) [1, арк.1–2].

Донесення Дирекції поліції у Львові Галицькому намісництву про цю подію дійсно датоване 18 вересня 1899 р., що при неувважному прочитанні документа також може дати підстави для відповідного датування самої події. Оригінал документа, друкований на машинці німецькою мовою, зберігся у фонді 146 (“Галицьке намісництво (1854–1921 рр.)”). Центрального державного історичного архіву України в м. Львів [1, арк.1–3]. Однак у тексті цього документа звіт про конференцію УСДП розпочинається зі слів “Gestern Nachmittags ...”, що означає “учора пополудні...” [1, арк.1]. Отже, фактично конференція українських соціал-демократів відбулася 17 вересня в другій половині дня. На цю ж дату вказували й короткі репортажі про подію в тогочасній галицькій пресі [4].

Додатковим і доволі цікавим непрямим аргументом може бути також і той факт, що 17 вересня в 1899 році припадало на неділю, а 18-те – на понеділок. Проте, як свідчить аналіз історії організації та проведення галицько-українськими соціал-демократами з'їздів, конференцій, загальних зборів тощо, подібні заходи завжди призначалися на вільні від роботи дні тижня (як правило, на неділю, дводенні заходи – на суботу та неділю) з метою уможливити участь у них людей найманої праці, що не мог-

ли самі розпоряджатися своїм часом – передусім робітників, а також селян і сільсько-господарських батраків, нижчих прошарків інтелігенції.

Таким чином, урахувуючи дані джерел, слід вважати датою заснування УСДП 17 вересня 1899 р. Інша справа, що з організаційного погляду в перші роки свого існування партія реально перебувала ще на стадії створення, а її перший з'їзд відбувся лише в березні 1903 р. Процес становлення партії, зважаючи на об'єктивні й суб'єктивні причини, розтягнувся після установчої конференції приблизно на одне десятиліття й завершився, в основних своїх рисах, у 1907–1909 роках.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 146. Галицьке намісництво (1854–1921 рр.), оп. 7, спр. 4759. Рапорт Львівської дирекції поліції про роботу конференції української фракції соціал-демократичної партії (1899 р.). – 3 арк.
2. Там само, ф. 309. Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ), м. Львів (1873–1939 рр.), оп. 1, спр. 2018. Праця нествореного автора з історії робітничого руху в Галичині. – 31 арк.
3. Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Wien. Altes Parteiarchiv (1), Sitzungsprotokolle Parteivorstand, Handprotokolle, Heft 1 (14.10.1897–17.5.1900), Sitzung vom 9.06.1899.
4. Галичанинъ. – 1899. – 10 (22) сент.
5. Бачинський Ю. Взаїмні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині / Ю. Бачинський. – Львів, 1910. – 31 с.
6. Бегей І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності [Текст] / Ігор Бегей. – Львів : Світ, 1998. – 52 с.
7. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник [Текст] / Ігор Бегей. – К. : Основні цінності, 2001. – 256 с.
8. Босак О. І. Українська соціал-демократична партія в соціальному і національному рухах Галичини (90-ті рр. XIX ст. – 1914 р.) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : (07.00.01 – історія України) / Орест Іванович Босак ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 19 с.
9. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) [Текст] / Лев Ганкевич // Календар “Вперед”: 1920. – Львів, 1920. – С. 17–34.
10. Ганкевич М. З перед двадцяти літ (Початки української соціал-демократії в Галичині) [Текст] / Микола Ганкевич // Там само. – С. 71–82.
11. Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини [Текст] / Ярослав Грицак // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. – 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 71–110.
12. Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) [Текст] / О. С. Жерноклеєв ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦТГ, 2006. – 536 с.
13. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918) [Текст] / Олег Жерноклеєв. – К. : Основні цінності, 2000. – 168 с.
14. Кравець М. М. Робітничий рух в Східній Галичині наприкінці XIX ст. (1892–1900 роки) [Текст] / М. М. Кравець // З історії західноукраїнських земель. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – Вип. 4. – С. 40–65.
15. Кугутяк М. В. Радикальна партія в Східній Галичині [Текст] / М. В. Кугутяк // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 55–63.
16. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині [Текст] / Володимир Левинський. – К., 1914. – 116 с.
17. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині [Текст] / Володимир Левинський. – Харків ; К. : Держвидав України, 1930. – 91 с.
18. Макарчук С. Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х роках XIX ст. [Текст] / Степан Макарчук // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 437–447.
19. Павко А. І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби [Текст] / А. І. Павко. – К. : Плеяди, 2002. – 552 с.
20. Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях [Текст] / Матвій Стахів. – Львів, 1934. – 135 с.
21. Українська соціал-демократична партія (1900) // <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%A1%D0%94%D0%9F> (20.11.2008 р., 18.10).
22. Чернецький А. Спомини з мого життя / А. Чернецький. – К. : Основні цінності, 2001. – 168 с.
23. Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919 [Text] / Walentyna Najdus. – Warszawa : PWN, 1983. – 719 s.

The article deals with the question about an exact date of the founding of the Ukrainian section of the Austrian social democracy in an epoch of the Habsburg monarchy. The author focuses attention on the distinctions in dating of the arising of the USDP in a modern historiography and proves the fact the constituent conference of the party was held on September 17, 1899 on the basis of historical sources.

Key words: social democracy, USDP, Halychyna, Bukovyna.

УДК 39 (477.83/.86) “1890/1939”

ББК: 63.59

О. Я. Баран

МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ГАЛИЦЬКОГО СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА (КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)

Галицьке духовенство відіграло важливу роль у трансформації селянського побуту, оскільки було тим посередником, через який модерні ідеї й західні культурні впливи проникали в село. У статті на основі широкого кола джерел і літератури аналізується матеріальне становище українського сільського духовенства Галичини наприкінці ХІХ – 30-х років ХХ ст. У ній розглянуто вплив різних факторів на матеріальне становище священників, а також джерела їхніх прибутків.

Ключові слова: сільська інтелігенція, духовенство, матеріальне становище, селяни, Галичина.

Питання матеріального добробуту ніколи не залишалося поза увагою галицького сільського духовенства кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Це було закономірним явищем, адже рівень фінансового забезпечення визначав купівельну спроможність представників сільського кліру, а відтак і можливість модернізувати свій побут. Економічний аспект також нерідко був домінуючим при обранні способів проведення дозвілля, а особливо, коли справа стосувалася освіти вихідців зі священничих родин.

Дана тема частково висвітлювалася в публікаціях А.Заярнюка [29], Н.Колб [31; 32], О.Турія [51], І.-П.Химки [57] та ін. Для розуміння релігійних процесів, які, безперечно, впливали на побут священнослужителів, цінним є також дослідження з історії Української греко-католицької церкви В.Перевезія [42]. Однак найбільше інформації знаходимо в джерелах, серед яких виділяємо приватне листування, матеріали тогочасних періодичних видань і мемуари.

Маючи на меті простежити специфіку матеріального становища галицького сільського духовенства наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., насамперед уважаємо за доцільне з'ясувати джерела прибутків та фактори, які суттєво на них впливали.

Матеріальне становище священника значною мірою залежало від розмірів парафії й заможності її мешканців. З огляду на це, духовенство велику увагу приділяло справі призначення на таке місце праці, яке було б вигідним насамперед з економічної точки зору.

Відповідно до різних типів підпорядкування існували парафії цісарського, митрополичого, ординаріатського, вільного й приватного надання. Найчисленнішу категорію складали парафії приватного надання, де діяло право презенту, на основі якого дідич (інакше патрон чи колятор церкви) міг самостійно вибирати пароха [31, с.287]. Наприклад, у 1912 р. у Станіславській єпархії налічувалося 313 парафій приватного надання, 67 – цісарського й 53 – ординаріатського [54, с.301]. Патронат залишався в дії й у міжвоєнний період. Зокрема, у цій самій єпархії в 1931 р. із 419 парафій 49 належали до урядового, 79 – вільного і 291 – приватного надання [55, с.177]. За умовами конкордату, укладеного 10 лютого 1925 р. між Польщею й Ватиканом, дідич мав обрати душпастиря із запропонованих ординаріатом трьох кандидатів протягом тридцяти днів [34, с.53].

Справа одержання парафії приватного надання ускладнювалася через заго-стрення національного питання в Галичині, адже дідичами були здебільшого поляки.